

Informaatiotutkimuksen päivät 2010
21.–22. lokakuuta, Tampere

ABSTRAKTI

Ilona Savolainen

Ristiriitainen lapsilukija : suhtautuminen lasten lukemisharrastukseen 1940–50-lukujen Kirjastolehdistä

Ilona Savolainen, Hyvinkään kaupunginkirjasto, ilona.savolainen@hyvinkaa.fi.

Lukemiseen suhtaudutaan harvoin neutraalisti. Lukemiselle esitetään ihanteita ja asetetaan rajoja ja sääntöjä. Erityisesti lasten lukemisharrastus herättää intohimoja, ja koska lasten pääsy kirjallisuuteen on väistämättä aikuisten rajoittama, vaikuttavat lukemisen ihanteet ja säännöt voimakkaasti lasten lukemisharrastukseen.

Tutkin pro gradu -tutkielmassani Viattomuus, vaara ja kehitys: suhtautuminen lasten lukemisharrastukseen Kirjastolehdistä 1940–1950-luvulla lasten lukemisharrastuksesta esitettyjä käsityksiä. Tutkimustani varten keräsin vuosien 1940–1959 Kirjastolehdistä kaikki lasten ja nuorten lukemisharrastukseen liittyvät artikkelit.

Hain artikkeleista vastauksia kysymykseen: millä tavalla 1940–1950-luvun Kirjastolehdistä suhtaudutaan lasten lukemisharrastukseen? Jaoin tutkimuskysymyksen edelleen neljään alakysymykseen: millaisia lapsilukijoita aineistossa esiintyy, millaisia teoksia lapsilukijan pitäisi aineiston perusteella lukea ja millaisia karttaa, kuinka lapsilukijan toivotaan lukevan sekä miten kirjaston pitäisi kannustaa, ohjata ja rajoittaa lasten lukemisharrastusta.

Tutkimus sijoittuu lapsuuden tutkimuksen ja kirjastohistorian välimaastoon. Tarkoitukseni oli tarkastella historiallisesti muotoutuneita käsityksiä lapsista ja lapsuudesta, joihin artikkelien kirjoittajat perustivat kantansa lasten lukemisharrastukseen. Kirjastohistorian näkökulmasta olin kiinnostunut käsityksistä lukemisesta ja yleisen kirjaston roolista lukemisharrastuksen mahdollistajana ja rajoittajana. Lukemista koskevia käsityksiä pohdin Ilkka Mäkisen (1997) tutkiman 1700-luvun lukuhalukseskustelun luomaa taustaa vasten.

Artikkeleissa on havaittavissa ambivalentti suhtautuminen lapsuuteen: lapsikäisy horjuu lapsen perimmäisen viattomuuden ja moraalisen haavoittuvuuden välisellä akselilla. Lapsen viattomuus herättää ihastusta, ja lasten lukemisharrastuksesta kirjoitetaan usein liikuttuneeseen sävyyn. Toisaalta juuri lapsen alttius ja herkkyys asettaa lapsen vaaraan turmeltua. Lapsen ajatellaan olevan lähempänä luontoa kuin aikuisen. Rousseaulainen luonnollinen lapsi herättää kaksijakoisia tunteita: toisaalta ollaan huolissaan lapsesta, jolta puuttuu kulttuurinen kompetenssi, toisaalta saatetaan päätellä, että lapsi osaa luonnollisten vaistojojensa ohjaamana valita luettavansa paremmin kuin aikuinen, jonka maun on turmellut kulttuuri huonon kirjallisuuden muodossa.

Lapsikäsitelyssä on jälkiä myös romantiikan lapsuuskuvasta. Lapsuus nähdään vapaan lukemisen paratiisina, josta aikuiset on karkotettu. Eniten lapsilukijoita käsitellään artikkeleissa kehityspsykologian kautta. Psykologista lasta tarkastellaan ennen kaikkea kehittyvänä olentona, ja lasta arvioidaan tulevana aikuisena. Psykologisen lapsen lukemista ohjaavat tiedostamattomat tarpeet ja vaistot, ei lapsi itse.

Artikkeleissa lapsilukija esitetään kontrastissa aikuislukijan kanssa. Aikuisille kirjoittajille lapsilukija symboloi lukemisen vapautta ja vaaraa. Lapsilukija yhtä aikaa edustaa rationaalisen aikuislukijan sisällä piilevää vaarallista halua ja toimii aikuisen järkevyyden peilinä.

Tutkimuksessa löytyi kolme eri näkökulmaa, joista lasten lukemisharrastusta tarkasteltiin. Kasvatuksellisesta näkökulmasta lapsilukija nähdään ennen kaikkea kasvatuksen kohteena ja kirjallisuus kasvatuksen välineenä. Lukemisen tarkoituksena on opettaa tai sivistää lasta ja kirjastolla on kasvattava tai sivistävä tarkoitus. Psykologisesta näkökulmasta lapsilukijaa tarkastellaan kehittyvänä vaisto-olentona, jonka toimintaa ohjaavat tiedostamattomat tarpeet. Kirjallisuuden tarkoitus on sosiaalista lapsi. Lapsen lukemisharrastus kehittyy samassa tahdissa lapsen sosiaalisen, moraalisen ja psykologisen kehityksen kanssa. Kirjaston pitää tuntea lapsen kirjallisen kehityksen vaiheet, mutta antaa kehitysprosessin edetä omalla painollaan.

Omaakohtaisissa kertomuksissa esiintyi lisäksi kokemuksellinen näkökulma, jossa suhde lapsuuden lukemisharrastukseen on nostalginen ja romanttinen. Lapsilukija nähdään kokevana subjektina. Kaikenlaiseen kirjallisuuteen suhtaudutaan suvaitsevasti ja jopa eskapistinen lukeminen hyväksytään. Kirjaston rooli on tarjota lukemista ja tukea lapsen lukemisharrastusta.

Ihanteellisena lukemisen tapana artikkeleissa esitetään yleensä suunnitelmallinen lukeminen. Tämä tarkoittaa, että lukija valitsee luettavansa tietyn järjestyksen mukaan, eikä lue mitä tahansa käsiinsä osuvaa. Lapsi voi vaikka lukea kirjoja tietystä aihepiiristä tai keskittyä klassikoihin. Myös huvikseen lukevan on lukiessaan kehityttävä tai opittava. Suunnitelmallisen lukemisen vastakohtana esitetään sattumanvarainen lukeminen. Sattumanvaraisesti lukeva ahmii mitä tahansa, yleensä kuitenkin viihdekirjallisuutta. Lukemisen tarkoituksena ei ole kehittää lukijaa, vaan ainoastaan viihdyttää tätä, ja niinpä lukeminen on toimintana tyhjää tai vahingollista. Lukemisen tavan moraalinen arviointi on yhteydessä määrälliseen: valikoiva lukeminen esitetään ihanteena, kun taas suurten sivumäärien ahmimiseen suhtaudutaan epäillen.

Toinen tärkeä vastakkainasettelu on samastuvan ja analyttisen lukemistavan välillä. Samastuvaa lukemista pidetään tunteellisille lapsille tyypillisenä. Toisinaan arvellaan, että eläytyvä lukeminen on lapsen kehitykselle välttämätöntä. Samastumisessa piilee kuitenkin vaara, sillä eläytyvä lukemisen tapa voi johtaa todellisuudentajun järkkymiseen. Eläytyvän lukemisen sijaan ihanteeksi tarjotaan analyttistä lukemista. Arvioiden ja analyttisesti lukeva työskentelee lukiessaan aktiivisesti, eikä passiivisesti antaudu lukemansa valtaan. Samastuvassa lukemisessa piilee lukijan pelko hallinnan menettämisestä ja fiktiivisen ja todellisen maailman sekoittumisesta.

Tutkimukseni tuloksia voi soveltaa myös tämän päivän keskustelujen analysoimiseen. Esimerkiksi internetin suodatinohjelmista kirjastoissa ja lasten netinkäytöstä käydyssä keskustelussa (esim. Haavisto 2005) on paljon samankaltaisia piirteitä kuin tutkimissani 1940–50-luvun artikkeleissa. Samoin lasten ja nuorten fantasiabuumin herättämä keskustelu

fantasiakirjallisuuden vaaroista (esim. Tiimonen 2002) on kiinnostava lapsilukijan hahmon kannalta.

Lähteet

Haavisto, Tuula 2005: Kenen ehdoilla kirjastossa? Kirjastot, lapset ja Internetin yöpuoli. <http://kirjastoseura.kaapeli.fi/etusivu/seura/muuta?modeyksi=yksi&teksti_id=5647> (viitattu 7.8.2010).

Mäkinen, Ilkka 1997: *"Nödvändighet af LainaKirjasto": Modernin lukuhalun tulo Suomeen ja lukemisen instituutiot*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 668. Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Savolainen, Ilona 2009: *Viattomuus, vaara ja kehitys: suhtautuminen lasten lukemisharrastukseen Kirjastolehdessä 1940–1950-luvulla*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto, informaatiotutkimuksen laitos.

Tiimonen, Soili 2002: Uusnoituuden nousu – ilon vai huolen aihe? *Helsingin Sanomat* 21.7.2002.